

ΤΟ «ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΟΔΟΥΣΙ ΠΑΘΩΝ» ΕΡΓΟΝ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΗΝΟΥ¹

Υπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Νεοφύτου Προδρομηνοῦ φέρονται δύο πρὸς τὴν ἰατρικὴν σχέσιν ἔχοντα ἔργα², τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον: *Συλλογὴ κατὰ στοιχείων περὶ βοτανῶν* ἐκδοθὲν ἐπὶ τῇ βάσει ἐνίων τῶν ὑπαρχόντων κωδίκων ὑπὸ V. Landström (ἐν *Eranos* V, 132) καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον: *Διδασκαλία περὶ τῶν ἐν ὁδοῦσι παθῶν*, οὗ ὡς μόνον χειρόγραφον φέρεται τὸ ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος ἀποκειμένον³. Ἄλλ' ὅτι καὶ ἄλλα ἀπόγραφα τοῦ ἔργου τούτου ὑπῆρχον, καὶ ἴσως ἔτι ὑπάρχουσι, δῆλον ἐκ τῆς παρὰ Montfaucon⁴ ἀναγραφῆς, καθ' ἣν ὅμοιον εὑρητο ἐν βιβλιοθήκῃ Guill. Pelisser («*de dentium morbis*»). Παρὰ τῷ αὐτῷ Montfaucon⁵ ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ ἕτερον ἔργον τοῦ Νεοφύτου, τὸ *ἰατρικὸν ἢ περὶ ἀπλῶν φαρμάκων* («*memoratur cod. Bibl. Taurin. quo continere dicitur Neophyti monachi medicinale s. de medicamentibus simplicibus*»), ἴσως ἐράνισμα τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: «*περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων κράσεως καὶ δυνάμεως*» γνωστοῦ ἔργου τοῦ Γαληνοῦ.

Ἡ *διδασκαλία περὶ τῶν ἐν ὁδοῦσι παθῶν*, ὡς ἔχει ἀκριβῶς ὁ τίτλος τοῦ ἔργου τούτου, περιλαμβάνεται ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ κώδικι 1481, γεγραμμένῳ κατὰ τὴν 15' ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ χάρτου κοινοῦ (0,20×0,16), ἐν ᾧ περιλαμβάνεται ὡς β' ἔργον ἡ *Διάγνωσις ὑελίων τοῦ οὖρου* τοῦ Μαξίμου Πλανοῦδη καὶ γ' ἡ περὶ οὖρων διάγνωσις Ἰωάννου τοῦ Ἐπισκόπου, περὶ ἧς ἐπραγματεύθην πρὸ τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἐτέρων κωδίκων ἀποκειμένων ἐν ἄλλαις βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἔργον δὲ περιλαμβάνεται ἐν ταῖς σελίσι 2 - 42 τοῦ κώδικος καὶ ἀρχεται διὰ τῶν ἐξῆς: *Ἐν τοῖς ὁδοῦσι παθῶν ἔνια μὲν ἐναργῶς ἀπασί φαίνεται . . . .*, τελευτᾷ δὲ διὰ τῶν ἐξῆς: *ἐνοστάζων ἀρογλώσσου χυλόν, ὅσον ἐπιδέχεται καὶ*

¹ Ἀνακοίνωσις γενομένη πρὸ τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ Ἰωβιλαίου τοῦ ἐν Βιέννῃ διαπρεποῦς τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς καὶ ἐπιτίμου μέλους τῆς ἐταιρείας κ. Max Neuburger, ᾧ καὶ ἀφιερῶται.

² Βλ. Diels, *Die Handschr. d. ant. Aerzte*, II, 68.

³ Βλ. Diels, Ἔνθ' ἄνωτ.

⁴ *Bibl. mss.* σελ. 199.

⁵ Ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 1399.

ἐνώσας χρῶ πρὸς πᾶσαν φλεγμονὴν καὶ ὀφθαλμίαν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τινὰ τῶν κεφαλαίων εἰσὶν ἄσχετα ὅλως πρὸς νοσήματα τῶν ὀδόντων ἢ καὶ τοῦ στόματος, ὡς ῥηθῆσεται παρακατιόν.

+ νεοφύτου διδασκαλία περὶ τῶν ἐν τῶν ὀδοῦσι παθῶν: ~
 ἐν τοῖς ὀδοῦσι παθῶν, εἴ τι ἀνάμειξεν ἐν σφαιρίδιον ~
 σφαιρίδιον, καθάπερ ὁ δυνάτωσι τοῖσι τρηθῶσιν ~
 σιν· ἢ μελανθῶσιν· ἢ ἐκτριβῶσιν· ἢ με
 λανθῶσιν ἀνέχονται, μήτε τῶν θερμῶν· ἀλλ' ἐπὶ ἀποτέροις ~
 μόνον συμβαίνει ~
 αὐτοῖς ὀδύνη!

Εἰκ. 1. Ἀρχὴ τοῦ ἔργου «περὶ τῶν ἐν τοῖς ὀδοῦσι παθῶν» ἐκ τοῦ κώδικος 1481 τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Νεοφύτου ἀποδεικνύει ὅτι τοῦτο τυγχάνει ἀπλοῦν ἐξάνισμα, ὡς τὰ πολλὰ κατὰ λέξιν, τοῦ περὶ τῶν «ἐν τοῖς ὀδοῦσι παθῶν» κεφαλαίου τοῦ «περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους» γνωστοῦ ἔργου τοῦ διασήμου ἀρχαίου Ἑλληνος ἱατροῦ καὶ συγγραφέως Γαληνοῦ (βλ. βιβλ. Ε', ἐν ἐκδ. Kühn. Τόμ. XII, σελ. 848), ἐφ' οὗ στηριζόμενοι δυνάμεθα μάλιστα τὰ τε πολλαχού ὑπάρχοντα ἐν τῷ κειμένῳ κενὰ νὰ συμπληρώσωμεν καὶ τὰ πολυάριθμα κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν σφάλματα νὰ διορθώσωμεν.

Ἴδου πῶς ἔχει ἡ παραβολὴ τοῦ κειμένου τοῦ χειρογράφου πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Γαληνοῦ:

Νεοφύτου διδασκαλία περὶ τῶν ἐν τοῖς ὀδοῦσι παθῶν. (Γαλ. Kühn σελ. 848): φ. 2^α
 (Τῶν) Ἐν τοῖς ὀδοῦσι παθῶν ἕνα μὲν ἐναργῶς ἅπασι φαίνεται, καθάπερ ὅταν οἱ τοιοῦτοι τρηθῶσιν ἢ μελανθῶσιν ἢ ἐκτριβῶσιν ἢ μ(ή)τε τῶν ψυχρῶν ἀνέχονται, μήτε τῶν θερμῶν, ἀλλ' ἐπὶ ἀποτέροις (ἢ θα)τέρω μόνον συμβαίνει αὐτοῖς ὀδύνη. Τινὰ δ' οὐ φαίνεται (σαφῶς) τῶν ἐν 5 αὐτοῖς παθῶν, ὥσπερ ὅταν ὁ πάσχων αὐτὸς αἰσθᾷ (νεσθαι φῆ) τῆς κατὰ τὸ σῶμα τοῦ ὀδόντος ὀδύνης, ἐν βάθει γιγνομένης. Ἀντὶ (λέγουσι γὰρ)

3 ἐκτριβῶσιν ἢ με 4 ἀνέχονται 5 συμβαίνει 7 γιγνομένης.

ἔνιοι φάσκοντες ὁσοῦν ὄντα τὸν ὀδόντα, χωρὶς ὀδύνης πάσχ(ειν ὥσπερ ὅταν) τῇ καλουμένῃ ῥίνη τὰς ὑπεροχὰς αὐτῶν ἀναγκα(σθῶμεν προΐζειν ἢ) δι' ἄλλην τιὰ πρόφασιν, ἢν ὀλίγον ὕστερον ἐρῶ. Νυνὶ <γὰρ βούλομαι> χωρὶς λογικῆς τε καὶ φυσικῆς ἀποδείξεως, μαρτυρῆσαι τοῖς <φάσκουσιν> αὐτὸν ἀλγεῖν τὸν ὀδόντα. Καὶ γὰρ κἀγὼ ἀλγήσας ἀκριβῶς ἐμαυτὸν προσέσχον, ὡς ἂν ἤδη προακηκῶς τῶν ἀμφισβητήσεων, ἡσθανόμην τε σαφῶς οὐ μόνον ἀλγοῦντος ἀλλὰ καὶ σφύζοντος τοῦ ὀδόντος, ὁμοίως ταῖς φλεγμαινούσαις σαρκίν, ὥστε με θαυμάζειν εἰ καὶ τοῦτο τὸ πάθος, ὃ καλοῦμεν φλεγμονήν, ἐν ὀδόντι γενέσθαι δύναται, λιθῶδη καὶ σκληρῶν οὐσίαν ἔχοντι. Καὶ μὲν τοι καὶ καθ' ἕτερον καιρὸν ἀλγήσας ὀδόντα, σαφῶς ἡσθόμην οὐκ αὐτοῦ τοῦ ὀδόντος, ἀλλὰ τῶν οὐλῶν εἶναι τὸ ἄλγημα φλεγμαινόντων δὲ αὐτῶν ὡς καὶ χωρὶς τῆς θλίψεως ἀλγεῖν ἀλλὰ καὶ τῇ γεινιάσει τῶν ὀδόντων σκληρῶν ὄντων, ἀξανατομένης τῆς ὀδύνης διὰ τὴν θλίψιν, ὥστε ἐκαστέρως τῆς αἰσθήσεως πεπειραμένος ἄλλης μὲν ἐπὶ τοῖς οὐλοῖς, ἄλλης δ' ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ὀδόντος οὐσίας, σαφῶς οἶδα καὶ μαρτυρῶ τοῖς λέγουσιν ἀλγεῖν αὐτοὺς τοὺς ὀδόντας ποτέ. Καὶ μὲν τοι καὶ τῷ καταφυρομένῳ νεύρῳ τῇ ῥίζῃ τοῦ ὀδόντος ὀδύνη γίνεται ποτέ τοῦ νεύρου φαντασίαν | συγκεχυμένην καὶ ἀδιάρθρωτον τοῖς πολλοῖς φέροντος, ὡς αὐτοῦ τοῦ ὀδόντος ἀλγοῦντος, εὐλογόν ἐστι. Καὶ γὰρ καὶ τούτου σαφῶς ἡσθόμην ποτέ συμβάντος μοι. Καὶ τό γε διαμένειν ἔτι μέρος μικρὸν τῆς ὀδύνης, ἔξαιρεθέντος τοῦ ὀδόντος, ἐπὶ τῇ τοῦ νεύρου γίνεται φλεγμονῇ, κουφιζομένου μόνον ἐκ τοῦ μηκέτι μηδὲν τείνεσθαι τῆς πρὸς τὸ τεῖνον ὁσοῦν συμφύσεως ἐλευθερωθέν, ἀναπνοήν τέ τινα οὖν σχεῖν καὶ τῶν προφερομένων ἰαμάτων ψαύειν. Οὔτε τὸ κατὰ ψαῦσιν οὔτε κατὰ διάδοσιν οἶόν τε τὸ φλεγμαῖνον ἰᾶσθαι νεῦρον, ἐκαστέρωθεν μὲν ὑπὸ τῶν φατνίων στεγόμενον, ἐμπροσθεν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὀδόντος.

Εἰ δὲ πελιδνοὶ δι' ὅλης ἑαυτῶν τῆς οὐσίας οἱ ὀδόντες φαίνονται ποτε γιγνόμενοι, θαυμαστὸν οὐδὲν ἐστι πάσχειν αὐτούς ἢ καὶ τῇ φλεγμονῇ παραπλήσιον. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἂν τις τοῦτο πιστεύσειεν ἐν τῷ τρέφεσθαι | ἐν ἅπαντι τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ τὴν αὔξησιν ἔχειν. Ἐναργῶς γὰρ τοῦτο <φαίνεται> πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τοῖς ἐξαιρεθεῖσιν ὁδοῦσιν, ἀξανατομένων μὲν διὰ παντὸς αὐτῶν, ὅταν δὲ ἀξάνωνται τοσοῦτον τῇ <τῶν σι>τίων λειώσει τριβόμενοι δαπανῶνται· εἰ δ' ἀδύνατον ἐστι ἀξά(νεσθαι χωρὶς) τοῦ τρέφεσθαι, πάντως που καὶ δυσὶν ὑποκείσονται παθήμασιν <ἐναντίως>, ἐνδεία τε καὶ πλεονεξία τῆς χορηγουμένης αὐτοῖς τροφῆς. Ἡ <μὲν οὖν> ἐνδεία ξηροτέρους τε καὶ ἀτροφωτέρους καὶ διὰ τοῦτο λεπτι(στέρους ἐργάζεται). Ἡ πλεονεξία δὲ ποιήσει καὶ ποτε διάθεσιν ἐν αὐτοῖς <ἀνάλογον> τῇ κατὰ

1 ὁσοῦν ὅταν 5 προσέσχω 9 ληθῶδη 14 ἄλλοις 15 οἶδα 22 γίνεσθαι 23 ἀναπνοήν ἢν 31 ἐπιών ἀντ.

τὰ σαρκώδη μόρια φλεγμονῇ. Ταύτης μὲν οὖν ἰάμα(τα) γενήσεται τὸν αὐτὸν ἔχοντα σκοπὸν τοῖς τὰς φλεγμονὰς ἰωμένοις, ὅπερ ἔστι κενῶσαι τὴν πλεονεξίαν· τὸ μὲν τι διαφοροῦν(τα), τὸ δὲ ἀποκροούμενον αὐτῆς. Τῆς δὲ δι' ἐνδειαν | τροφῆς λεπτότητος τῶν ὀδόντων ἰάμα μὲν οὐδέν ἐστι, τὸ χαλᾶ φ. 4^α
σθαι δὲ ἀναγκαῖον τηρικᾶντα καὶ σεῖσθαι, χαλαροτέρας τῆς ἐγγοφώσεως 5
γεγονυίας οὐ μόνον αὐτῶν τῶν ὀδόντων λεπτυνθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν περιε-
χόντων αὐτοὺς φατνίων. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάθεσις ἐπιγίνεται τοῖς γηρῶσιν,
ἢ καὶ πρωϊαίτερον, ἢ ὀψιαίτερον, ὥσπερ γε καὶ μᾶλλον ἢ ἦτιον· εἰ δ' ἀνάλο-
γόν τι τῇ φλεγμονῇ ἔχει, μᾶλλον τοῖς νέοις· βοθητέον οὖν ἐστὶ καὶ τοῖς
γέρονσι, τῇ διὰ τῶν οὐλῶν βοθηείᾳ. Καλοῦνται δὲ οὕτως αἱ ἀντιπεριλαμβά- 10
νουςαι τοὺς ὀδόντας σάρκες, ἔνθα πρῶτον ἀνίσχουσι τῶν φατνίων· αὐτὰς
οὖν (χορῆ) στύφουσι φαρμάκοις ἐντονωτέρας καὶ μᾶλλον ἐσφιγμένας περὶ
τῶν ὀδόντα ποιεῖν, ὥστε αὐτὰς ὠφελούσας τι τῷ μονίμῳ τε καὶ δυσκινήτῳ
διὰ τὴν τῆς ἐγγοφώσεως ἀκριβείαν γεγονότι. Καὶ μὴν καὶ τὰ τρημάτα τῶν 14
ὀδόντων | ἐξ ἐπιρροῆς ὑγρῶν δριμύων καὶ διαβρωτικῶν ἐπιτελεῖται, καθά φ. 4^β
περὶ τὰ ἐπὶ τοῦ δέματος ἔλκη, χωρὶς τῆς ἔξωθεν αἰτίας. Ἄλλ' ἐπ' ἐκείνου
μὲν συνεχῶς καὶ πολλοῖς, ἐπὶ δὲ τῶν ὀστέων σπανιάκις, ὅσῳ δυσπαθέστερα
δέματός ἐστι διὰ τὴν σκληρότητα. Δῆλον οὖν ὅτι καὶ ἡ ἴασις ἐστὶ τῶν
ἀναθιβρωσκομένων σωμάτων, ἀναξηρανομένης τῆς ἐπιρροεούσης κακοχυ- 20
μίας. Εἰ μὲν ὀλίγη τις εἴη, τοῖς τοπικοῖς βοηθήμασι διὰ τὴν τῶν ξηραίνον-
των φαρμάκων, ὧν τὴν ὕλην, ὀλίγον ὕστερον ἐροῦμεν· εἰ δὲ πλείων, ὅλης
τῆς κεφαλῆς τῇ προνοίᾳ, κἂν αὕτη πάσχη ποτὲ διὰ τὸ σύμπαν σῶμα καὶ τῇ
κατ' ἐκείνο θεραπείᾳ. Τοὺς δὲ βιβρωσκομένους ὀδόντας, ὡς ἂν ὑπὸ μαλα-
κότητος τοῦτο πάσχοντας, ἐργάζεσθαι χορῆ σκληροτέρους καὶ δυσπαθεστέ-
ρους διὰ τῶν ἀσθηρῶν τε καὶ στρυφνῶν φαρμάκων καὶ τοὺς πελιδνομέ- 25
νους καὶ διὰ τῶν ξηραίνόντων, ὡς ἂν | ἐξ ἐπιρροῆς ὑγρῶν μοχθηρῶν τοῦτο φ. 5^α
πάσχοντας, ὁμοίας θεραπείας δέονται τῶν τετραημένων.

[Γαλ. 853]. Τοῦ αὐτοῦ θεραπεία οὐλῶν διὰ φλεγμονὴν ὀδυνωμένων :

Οὐλῶν διὰ φλεγμονὴν ὀδυνωμένων ἀριστόν ἐστι φάρμακον ἔλαιον σχίνι-
νον, εὐκρατον κατὰ θερμοότητα διακρατούμενον. Ἔστω καὶ νέον, ὡς τό γε 30
παλαιότερον εἰς τοσοῦτον τοῦ νέου φανλότερον, ὅσον καὶ παλαιότερον. Ἐνι-
στάσθω καὶ τὸ ἀγγεῖον ἐν ᾧ θερμαίνεται τὸ σχίνινον, ἐτέρῳ μείζονι θερμὸν
ἰκανῶς ὑδῶρ ἔχοντι. Μάλιστα μὲν οὖν ἀρμόττει τοῦτο τῇ φλεγμονῇ τῶν
οὐλῶν, οὐ μὴν κατ' ἄλλο τι μέρος τῶν τε τὴν γλῶτταν ἀμφιεννύντος ὑμέ-
νος καὶ ὑπεζωκότος σύμπαν τὸ στόμα γένηται τις ὀδύνη διὰ φλεγμονήν, 35
ἀνωδυνίας ἐστὶ ποιητικὸν τὸ σχίνινον. Ἀποκρούεται γὰρ ἀλύπως ἄνευ τρα-

8 ὀψιαίτερον 9 ἡ φλεγμονή 10 οὐλῶν 11 ἀνίσχουσαι 13 ὀμονίμῳ 25 στρυφνῶν
27 τετραημένων 28 οὐλῶν ὀδυνωμένων 29 οὐλῶν ὀδυνωμένων 30 θερμοότητα 33 ἰκα-
νῶς ἀρμόττει 34 οὐλῶν ἀμφιεννοῦντος 35 ὕμεο.

φ. 5^b χύτητος, ἣν ἔχει τὰ πλεῖστα, διαφορεῖται τε ἀδήκτως, οὐ μάλιστα τοῖς φλεγμαίνουσι χρεία. Ἔνιοι δὲ τῶν | ἰατρῶν κοινῶ τινι χρώμενοι παραλογισμῶ, βλάπτουσι τὰ φλεγμαίνοντα.

[Γαλ. 884]. Καὶ χρῆ διασκεπασμένους ἅπαξ ὑπὲρ αὐτοῦ φυλάττεσθαι τοῦ λοιποῦ. Νομίζουσι γάρ τὰ στυφοντα μόνον ὀνήησι τὰς φλεγμονὰς ἀποκρουόμενα τὸ ἐπιρρέον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῦ περιεχομένου τε κατὰ τὸ φλεγμαίνον ἐκθλίβοντα πρὸς τὰς τροφούσας φλέβας τὸ μόριον, εἰκὸς εἶναι τὸ μᾶλλον στυφον ὀνήσασθαι. Οὕτω δὲ καὶ τὸ διαφοροῦν μᾶλλον ὠφελεῖν, οἶονται <τοῦ> μετρίου τοῦτο δρῶντος, οὐκ ἐννοοῦντες ὡς τὸ καθ' ἑκάτερον αὐτῶν ἐπιτεταμένον ὀδονηρὸν γίνεται τοῖς φλεγμαίνουσιν ὑπὸ μὲν γὰρ τῶν σφοδρῶς στυφόντων, ὅμοιον τῇ θλάσει πάσχει τὰ μόρια, συναγομένης αὐτῶν τῆς ἐξουσίας βιαίως. Ὑπὸ δὲ τῶν δριμύων τῇ διαθρώσει τι παραπλήσιον. Εἰκότως οὖν τὸ σύμμετρον ἐν ἑκατέρῳ βέλτιόν ἐστι τῶν ἀμέτρων. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτάρκως μοι προεῖρηται· περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς ὀδύνας διαθέσεων ἐνδιαλαβῶν ἐφεξῆς ἐρῶ.

[Γαλ. 855]. Τῶν ὀδυνωμένων ὀδόντων ἄνευ τῆς τῶν οὐλῶν φλεγμονῆς, ἔσθ' ὅτε μὲν, ὡς ἔφη, ἐν αὐτῶ τῷ οἰκείῳ σώματι τὴν ὀδύνην, ἔσθ' ὅτε δὲ ἐν τῷ νεύρῳ γίνεσθαι. Σφοδροτάτων οὖν ἐστὶ χρεία φαρμάκων, εἴ τε ἀποκρουέσθαι τις, εἴτε διαφορεῖν ἐθέλοι τὸ τῆς ὀδύνης αἴτιον, ἕαν τε χυμὸς ἦ, ἕαν τε φουσῶδες πνεῦμα. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ πλεῖστα αὐτῶν δι' ὄξους σκευάζεται δριμυτάτου. Παραγράφω γὰρ δ' ἐφεξῆς καὶ τὰ διὰ τῆς ἱστορίας ἡμῶν παραδεδομένα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ὑπ' Ἀρχιγένους γεγραμμένων ποιησάμενος.

Τῶν παρ' Ἀρχιγένους γεγραμμένων κατὰ λέξιν οὕτως. Θεραπεία πρὸς ὀδύνας ὀδόντων. Ἡ δύναμις τῶν τοιούτων φαρμάκων ἐστὶ θερμαντικῆ, φ. 6^b σπάνιον ἔχουσα τὸ στυφον ἔχουσι δὲ | καὶ τι ραχωτικόν. Ἀλγοῦντας ὀδόντας διακλυζέσθω ὄξει θερμῶ δριμυεῖ μετὰ κηκίδος καὶ ἀλικακάβου ῥίζης, μετ' ὄξους καὶ κηκίδων καὶ θαδίους λιπαροῖς ἀνεξεσμένοις ἐν ὄξει καὶ 29 μυρσίνης κλωνίους . . .

φ. 8^a [Γαλ. 859]. Ἀρχιγένους περὶ <περι>πλάσμάτων καὶ ἐπιθεμάτων. Φάρμακα πρὸς ὀδόντας τετρημένους, ὀδυνωμένους καὶ ἀνωδύνους.

Σῶρον αἰγύπτιον, ῥητίνην τερεβινθίνην ἀναληφθέν, περίπλασε καὶ τῷ βρώματι ἐντίθει καὶ τὴν διὰ δύο πεπέρεων ἐντίθει, ἀνείεις αὐτῷ ῥοδίνῳ καὶ 34 ναρδίνῳ, μάλιστα καὶ ἀμυγδαλίνῳ, καὶ εἰς τὸ . . .

φ. 9^a (Εἰς τὴν ῥαν) Τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ φλεγμαινόντων καὶ βεβρωμένων.

Ἐπὶ δὲ τῶν ὥσανεῖ ἐν φλεγμονῇ, νίτρον ἐρυθρὸν καὶ περσαίας ὄσειων τὸ ἐντὸς ἐνώσας ῥητίνην ἀναλάμβανε καὶ περίπλασε τὸν ὀδόντα καὶ ἕα . . . .

[Γαλ. 861]. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς οὐλα αἵμασσόμενα.

7 εἰκότως 8 στυφον ὀνίασθαι οἶον τοῦ 10 ἐπιτεταμένως 28 κικίδων 31 τετρημένους ὀδυνωμένους 32 σῶρι.

**Ακρως ποιεῖ ὑγρὰ στυπτηρία μετὰ διπλοῦ ἀλόης προσαπτομένη καὶ φ. 9⁶ σχιστῆ καὶ μυροσίνη λειοτάτοις καὶ παρατίριβε στυφθέντων δὲ μέλιτι χριε...*

Γαληνοῦ. Ὁδοντοτρίμματος φαρμάκου σύνθεσις πρὸς διὰ πᾶσαν ψυχρὰν αἰτίαν ὀδυνωμένων καὶ θρευματισμὸν ὀδόντων.

Σιδιριτίν καὶ περδικίαν τὰς βοτάνας λαβὼν ἐπίσης σταθμῶ ξηρὰς <ἐν 5 σκιᾷ φρύξον>. [Γαλ. 885].

[Γαλ. 887]. *Τιμοκράτους ὀδοντότριμμα πρὸς οὖλα πλαδαρὰ καὶ αἵμασσόμενα, φ.10⁶ ὀδόντας κινουμένους, ὀδονταλγίας καὶ σηπεδόνας καὶ πάντα τὰ ἐν στόματι καὶ παρωτίδας.*

[Ἐν τῇ ᾠῃ]: Ἄλοιφή πρὸς ἐφυγγμένην κεφαλὴν καὶ θρευματιζομένους. 10 Ἄλλο.

[Γαλ. 887]. *Ἄλλο τοῦ αὐτοῦ. Περδικίας προσφάτου, μέλιτος, σχιστῆς, πεπέ- φ.11^α ρεως λευκοῦ.....*

[Ἐν τῇ ᾠῃ] Τοῦ αὐτοῦ πρὸς σειομένους ὀδόντας.

Γαληνοῦ, πρὸς σειομένους ὀδόντας. 15

Ἀδρηλίου, πρὸς δυσωδίας στόματος (Γαλ. XII, 892). Στυπτηρίαν καύσας ἐπὶ μύτακος χαλκοῦ καὶ ὀστράκου κατασθέννη οἶνω ἀσπιτηρῶ, ἀπὸ ταύτης λάβε.....

Γαληνοῦ πρὸς λεύκανσιν καὶ δυσωδίαν ὀδόντων. φ.11⁶

Κέρατος ἐλαφείου, μαράθρον σπέρματος..... 20

[Ἐν τῇ ᾠῃ]. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς πάντα πόνον ὀδόντος καὶ οὖλων καὶ δυσωδίαν.

[Γαλ. 879]. *<Ἄριστο>κράτους πρὸς ἀλγήματα οὖλων καὶ ὀδόντων. φ.12^α Μέλιτος λίτρα μία, ὄξους δριμύος ξε' εἰς, σχιστῆς.....*

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς σειομένους ὀδόντας. (Γαλ. 879). Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ὀδόντων βρῶσιν καὶ πόνους. 25

[Γαλ. 889]. *Τιμοκράτους ομηῆγμα ὀδόντων, ἵνα λευκοὶ ᾧσι καὶ εὐώδεις καὶ ἵνα μὴ διαβιδρώσκονται. Νίτρου Γο' α', σηπίας Γο α'.....*

Τοῦ αὐτοῦ ὀδοντότριμμα κάλλιστον. 29

[Γαλ. 879]. *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς οὖλα πλαδαρὰ. φ.12⁶*

Πυρέθρον, θύμον σχιστῆς...

[Γαλ. 879]. *Πινθίου πρὸς σειομένους ὀδόντας, οὖλα πλαδαρὰ καὶ ὑπὸ φθοράν.*

[Γαλ. 880]. *Διοκλέους περὶ ὀδόντων πόνους [ἐν τῇ ᾠῃ].*

Ὅπὸν σιλφίου.....

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνθετον πρὸς βεβρωμένους ὀδόντας. 35

Ὅπὸν σιλφίου.....

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς πόνους ὀδόντων.

Σώρεως, σχιστῆς.....

5 σιδιριτίν περδικίτιν 7 ὀδοντότριμα 27 σμήμα 28 σηπέου 38 σώρει.

- [Γαλ. 881]. *Κριτώνος πρὸς στόματος δυσωδιαν καὶ μέλανας ὀδόντας ἐπιπολῆς. Κριθὰς καὶ ἄλας μέλιτι καὶ οἴνω . . . . .*
- φ.13^α *Πρὸς οὖλα ἀφρεστάτα καὶ πλαδαρὰ καὶ πελιά. Πρὸς ἠλωκωμένα οὖλα. Γαληνοῦ σμηγμα σταλτικὸν οὖλων. Πρὸς οὖλα καὶ ὀδόντας σειομένους.*
- 5 *Πρὸς σειομένους ὀδόντας. Ἄλλο.*
- φ.13^β *Πρὸς ὀδόντας σειομένους.*
Πρὸς σειομένους ὀδόντας.
- φ.14^α [Γαλ. 882]. *Ἀνδρομάχου πρὸς μυλαλγίαν ἀθημερὸν παύουσα. Πεπέρεως, πυρέθρου, τιθυμάλου ὀποῦ, χαλβάνης . . . Ἄλλο.*
- 10 [Γαλ. 883]. *Πρὸς βεβρωμένην μύλην. Τὸ αὐτό, Μύλην ἀπόνως αἴρεις οὖτω.*
- φ.14^β *Ἄλλο.*
- φ.15^α [Γαλ. 875]. *Ἀρχιγένους ὀδόντων προφυλακτὰ πόνων παντοίων.*
[Γαλ. 876]. *Τιθυμάλου ῥίζης ἐφήσας ἐν οἴνω μέχρις ἡμέρας, δις τοῦ μηνὸς σακλύζου . . . . .*
- 15 *Ἀνδρομάχου πρὸς πάσας ὀδύνας ὀδόντων καὶ πρὸς μύλας, ἧ χρῆται Γαληνός.*
- φ.16^α [Γαλ. 877]. *Σχιστῆς (ἀ', πεπέρεως λευκοῦ, ὀποπάνακτος καὶ πεπέρεως μακροῦ τετρούβολου . . . . .*
Ἄλλη ἢ Χαιρέα λεγομένη.
- 20 *Ἐλλεβόρου, πυρέθρου, ἰλλυρικῆς . . . . .*
[Γαλ. 878]. *Τοῦ Ἀφροδᾶ μυλική.*
Στυπτηρίας σχιστῆς, πεπέρεως . . . . .
- φ.16^β *Τοῦ αὐτοῦ μυλική, ὥρα μᾶ παύει.*
Τοῦ αὐτοῦ, μυλική καλλίστη.
- 25 [Γαλ. 951]. *Γαληνοῦ τῶν ἐν στόματι ἐσχαρῶν.*
- φ.17^α *Ἐν τοῖς ὑγροῖς καὶ θερμοῖς τόποις τοῦ σώματος, ὁποῖον ἐστὶ καὶ τὸ στόμα, ταχέως ἐπιγίγνεται σηπεδὼν κτλ.*
[Ἐν τῇ ᾠα]. *Θεραπεία, ὅταν γένηται ὄγκος ὑπὸ τὴν γλῶσσαν.*
- φ.18^α *Ἀνδρομάχου κάλλιστον φάρμακον πρὸς κιονίδας κεχλασμένας.*
- 30 *Μέλιτος λίτρον ἀ', στυπτηρίας ὑγρῶς λίτρον ἀ', ῥόδων ἄνθους . . . . .*
- φ.18^α [Γαλ. 932]. *Τοῦ αὐτοῦ, πρὸς πάντα τὰ ἐν τῷ στόματι.*
Τοῦ αὐτοῦ στοματικὴ διάχριστος, ἧ ἐχρητο: ἄνθους ῥόδων, πιτυίδων, κρόκου.
- φ.19^α *Τοῦ αὐτοῦ ἄλλη ἐδώδης, ἀγαθὴ πρὸς φλεγμονὰς καὶ ἐσχάρας καλλίστη.*
- 35 [Γαλ. 946.] *Μενεκράτους στοματικῆ.*
Κρόκου, βαλαυστίου, ῥόδων, ἐρείκης.
Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Μεμφίτου.
Ροῦ ἐρυθροῦ, ῥόδων ἄνθους, κόστου . . . . .

Τοῦ αὐτοῦ, στοματικὴ πάνυ καλή.

Ἐσκληπιάδου, διάχριστος στοματικὴ πρὸς σηπεδόνας. φ.2

[Γαλ. 947]. Γαληνοῦ διάχριστος στοματικὴ. Τοῖς δυσχεραίνουσι τὰς φαρμακώ-
δεις ποιότητας ἐπιτήδειος καὶ μάλιστα ἐπὶ πλουσίων γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν
τροφηλῶν. 5

Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μειρῶν φλεγμονῶν τῶν παρισθμίων ἢ σταφυλῆς,
ἐάν τις ἄλλου μέρους ἄρκοῦσιν οἱ χυλοί, μόνου τῶν εἰρημένων ἄρου
καρπῶν . . . . .

[Γαλ. 936]. Στοματικὴ Ἀριστοκλέους πρὸς συνάγχας καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἐν φ.22^α
στόματι. 10

[Γαλ. 941]. Ἡρα ἢ διὰ βήσασα στοματικὴ καὶ πρὸς συνάγχας καὶ φλεγμονὰς φ.22^β
παρισθμίων καὶ ἔλκη τὰ ἐν στόματι ποιεῖ στομαχικοῖς καὶ δυσεντερικοῖς
ἄκρως, ἐν ψυχρῷ διδομένη κνάμου μέγεθος· ἔστι δὲ καὶ ἀρτηριακὴ καλὴ φ.23^α
καὶ ἀνώδυνος. ἀνίσου Γο' α', ἄμμεως Γο' α', σελίνου σπέρματος Γο' α',
κόστου Γο' α', σχίνου 15

[Γαλ. 938]. Ἀνδρομάχου ἔνδοξον φάρμακον στοματικὸν καὶ πρὸς συνάγχας· φ.23^β
ποιεῖ καὶ πρὸς ἀτηλιςμένα, τὸ διὰ βήσασα, ᾧ ἐχρητῶ.

Ἄνίσου σπέρματος, σελίνου σπέρματος, ἄμμεως σπέρματος, σχίνου ἄνθους,
σχιστῆς στυπτηρίας . . . . .

[Γαλ. 987]. Κρίτωνος πρὸς κιονίδας καλή. 20

Σκεύαζε πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν φοινίκων ὁστᾶ καὶ καρῶν ἀπαλῶν,
ἀώρων, ξηρῶν . . . . .

[Γαλ. 984]. Ἐσκληπιάδου πρὸς κεχάλασμένας κιονίδας. φ.24^α

Ἀνήθου οὖν τῷ σπέρματι καὶ ταῖς ῥίζαις λαβῶν . . . . .

[Γαλ. 986]. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὰς αὐτὰς ξηρὰς καὶ ὀγκώδεις. 25

Πεπέρεως λευκοῦ, σχιστῆς, κηκίδων.

[Γαλ. 987]. Σωρανοῦ πρὸς φλεγμονὰς παρισθμίων καὶ κιονίδας. φ.24^β

Γλυκύριζαν θλάσας ἐπίχριε καὶ μέλι . . . . .

[Γαλ. 990]. Γαληνοῦ ἐκ τῶν Ἀνδρομάχου περὶ ἐπιπολαίας ἀφθης. φ.25^α

[Ἐν τῇ ᾠδῇ].— Ἀφθα ἔστι κατὰ Γαληνὸν ἢ ἐπιπολῆς ἔλκωσις ἐν στόματι 30
ἔχουσα τὴν θερμότητος πυρῶδες.

[Γαλ. 991]. Δύκιον ἰνδικὸν οὖν οἴνω λειωθὲν περιχρῶμενον.

[Γαλ. 1004]. Οἷς καὶ αὐτὸς Γαληνὸς χρῆται πρὸς ἀφθας ταῦτα εἰσὶν. Ἐπὶ μὲν
τῶν βρεφῶν ὅσα ψωμίζουσιν αἱ τροφοί, φακῆν μετὰ βραχέος ἄρου 34

[Γαλ. 1007]. [τέλος τοῦ ἄνω κεφαλαίου] οὐ μικρὰς ἐργάζονται βλάβας. φ.27^β

[Γαλ. 995]. Ἀπολλωνίου τοῦ Ἡροφίλου πρὸς λευκὰς ἀφθας κακοήθεις νηπίους
μάλιστα.

Χαλκίτην ἐλαίῳ ἅμα τρίψας διάχριε περῶ . . . . .

3 δυσχαίνουσι 4 γυνεκῶν 18 ἄμμεως 26 κικιδων 28 γλυκύριζαν 29 αὐθης
30 ἐπιτολή 38 χαλκίτην.

- [Γαλ. 996]. Τοῦ αἵτουῦ διακλύσματα.
- φ.28^α Ἄλλο.
- φ.28^β [Γαλ. 999]. Διαμασητὰ παιδίους.
- φ.29^α [Ἐν τῇ ῥα]. Πρὸς ἀπόστημα γλώσσης.
- 5 Τὰ ἐν σελ. 29β μέχρι σελ. 34β εἰσὶν ἄσχετα πρὸς νόσους ὀδόντων καὶ στόματος ἐν γένει, εἰλημμένα, ὡς τὰ πολλά, ἐκ τῶν τοῦ Γαληνοῦ καὶ Παύλου Αἰγινήτου.
- Ἐν φ. 29^β. Πρὸς λειχήνας καὶ κνησμούς.
- 9 Περὶ μυρμηκίων καὶ ἀροχοροδόνων.
- φ.30^α Περὶ ἀποσύρματος.
- φ.30^β Ἐτερον πρὸς ἀποσύρματα καὶ ἀποιρίμματα καὶ χρόνια ἔλκη καὶ πρεσβυτικούς καὶ ἀπαλούς χρῶτας. [Παῦλ. Αἰγ. Δ', ιδ'].
- φ.31^α Ἐτερον πρὸς ἀποσύρματα καὶ μαστιγοθέντας καὶ τὰς θλάσεις ἄρθρων ἀνώδυνον [Παῦλ. Αἰγ. Δ', 14].
- 15 Πρὸς τοὺς ἀπὸ μαστιγίου πληγωθέντας.
- φ.31^β [Παῦλ. Αἰγ. Δ', ζ']. Πρὸς στίγματα ἐκ τῶν Ἀρχιγένους.
- Ἄλλο χρίσμα.
- φ.32^α [Παῦλ. Αἰγ. Δ', κε']. Πρὸς τὸ ἐκριζῶσαι τοὺς ἄνθρακας καὶ ἀπολύσαι τὰς πρὸς τὰ παρακείμενα συνεχείας, ποιεῖ. Ῥοιάς δξείας κατασχίσις, ἔψε ἐν
- 20 ὄξει....
- φ.32^β [Παῦλ. Αἰγ. Δ', κς']. Ἐτερον πρὸς ἄνθρακας πάνυ καλόν.
- Περὶ καρκίνου.
- Ἐν παντὶ μὲν τοῦ σώματος μέρει πέφυκεν ὁ καρκίνος γίνεσθαι καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς καὶ ὑστέρα ὡς ἐν τοῖς περὶ αἰτῶν εἴρηται λόγοις, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ
- 25 πλείοσι μορίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς μαστοῖς μάλιστα τῶν γυναικῶν....
- φ.34^α Τοῦ αἵτουῦ πρὸς καρκινώδη καὶ κακοήθη καὶ τὰ ἐν ἔδρα τυλώδη καὶ τὰ ἐν αἰδοίοις ἢ ὄρχεσιν ἢ καὶ <μασ>τοῖς φλεγμοναῖς.
- Ἐν μολιβδίνῳ ἰγδίῳ καὶ δοίδυκι μολιβδίνῳ λημνίαν σφραγίδα.
- [Παῦλ. Αἰγ. Δ', κς']. Ἀρχιγένους πρὸς καρκινώδη καὶ κακοήθη ἔλκη. Καρκίνων ποταμίον κεκαυμένων καὶ καδμίας....
- 30 Τὰ κάτωθι καὶ πάλιν ἀνήκουσι τοῖς στοματικοῖς οὕτω ἐν
- φ.34^β Ἀσκληπιάδου πρὸς τὰς ἐν στόματι σηπεδόνας.
- Ροῦ μαγειρικοῦ, ἐλαφείου ἢ μοσχείου μυελῶ.
- [Γαλ. 953]. Κρίτωνος στοματικῆ πρὸς ἐσχάρας ποιούσα καὶ πρὸς οὖλα μυδῶντα
- 35 καὶ δυσώδη.
- Μίσνος κεκαυμένου, ἵρεως ἰλλυρικῆς.....
- Ἐρμου πρὸς τὰς ἐκ στόματος περιστάσεις πάσας ἀπὸ ἄφθης μέχρις ἐσχάρας καὶ καρκινωμάτων.

ῥ διαμάσητα ῥ λειχίνας 23 ἀνά πᾶν μὲν τοῦ σώματος μέρει 27 ἢ καὶ ταῖς φλεγμοναῖς.

Ἐρείκης καρπὸν λεάνας ἀναλάμβανε . . .

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς νομάς ἐν στόματι καὶ οὖλοις νεμομένοις καὶ γλώσση.

Λιακλίσσεται δὲ χρῶ πρὸς πάντα τὰ ἐν τῷ στόματι ἔλκη καὶ νομάς καὶ φ.35^α
σηπεδόνας καὶ μελανίαν οὖλων. Περιστερεῶνας ὀρθὰς ἐφήσας σὺν οἴνω
δίδου· τὸ ἀρέφημα θερμὸν διακρατεῖν ἐν τῷ στόματι. 5

Ἐνταῦθα καὶ πάλιν λήγουνσι τὰ ὀδοντικά καὶ στοματικά, τὰ δὲ λοιπὰ
μέχρι τέλους τοῦ ἔργου ἄσχετά εἰσι πρὸς ταῦτα εἰλημμένα ἐκ τῶν αὐτῶν
ὡς ἄνω πηγῶν οὕτως ἔξακολουθεῖ:

Πρὸς τὰς τῶν δακτύλων ὑαγάδας καὶ τῶν ὀλων ποδῶν.

Πρὸς ὑαγάδας πτερονῶν καὶ πελμάτων.

Πρὸς τὰ ἐν τῷ τραύματι ὑπαρὰ ἔλκη [ἐκ τῶν τοῦ Παύλ. Αἰγ. Γ'].

Πεσοικὴ ἔμπλαστρος ὀνομαζομένη τραανίς.

φ.36^α

Περὶ βρογχοκίλης.

φ.37^α

Διαφορεῖ βρογχοκίλης βδέλλιον μετὰ μέλιτος.

[Ἐν τῇ ῥα]. Πᾶς ὄγκος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κίλη ὀνομάζεται.

15

[Ἐν δὲ τῇ ῥα τοῦ φ. 38^α]. Περὶ τὸν βρόγχον γινόμενος ὄγκος βρογχοκίλη
ἀνόμασται τοῖς παλαιοῖς.

Ἐμπλαστρος πρὸς χοιράδας.

φ.38^β

Ἄλλο ἐκπνίσκον χοιράδας.

Ρηκτικὰ χοιράδων.

Ἄλλο πᾶσαν συστροφὴν διαφοροῦν.

φ.39^α

Ἄετιον ἔμπλαστρον πρὸς μελικηρίδας.

Ἄλλο πρὸς μελικηρίδας καὶ στεατώματα.

φ.39^β

Πρὸς μελικηρίδας διαφορητική.

Ἡ δι' ὀνίσκων πρὸς μελικηρίδας καὶ χοιράδας, εἶτι δὲ καὶ ἐπουλωτική.

φ.40^α

Θεραπεία διὰ φαρμακείας γαγγλίων.

φ.40^β

Ἡ διὰ βουγλώσσου ἦγουν πενταεύρου.

φ.41^α

Πρὸς φλεγμαίνοντα τραύματα καὶ ἰχώρας.

φ.41^β

Ἐτέρα κηρωτὴ πρὸς φλεγμονάς . . . . , ἔνθα καὶ τὸ τέλος: «ἐπιστάζων φ.42^α
ἀρογλώσσου χυλόν, ὅσον ἐπιδέχεται καὶ ἐνόσας χρῶ πρὸς πᾶσαν φλεγμο-
νὴν καὶ ὀφθαλίαν».

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Π. ΚΟΥΖΗΣ

Τακτ. καθηγητὴς ἐν τῷ Ἀθήνῃσι Πανεπιστημίῳ